

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Valtion viranomainen

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

-

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

-

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ihmisoikeuskeskus haluaa kiinnittää huomion soveltamisalapykälän muotoiluun erityisesti lainvalinnan ja ensisijaisten palveluiden saatavuuden ohjausvaikutuksen poistamisen osalta.

Ensisijaisten palvelujen saatavuuden ohjausvaikutuksella tarkoitetaan sitä, että vammaispalveluja hakeva henkilö ei saa vammaispalvelulain mukaisia palveluita, jos hän voisi saada riittävät ja sopivat

palvelut ensisijaisen lainsäädännön nojalla. Jos yleislainsäädännön mukaisia palveluja ei ole syystä tai toisesta saatavilla, hakija jää ilman palveluja.

Vertailun vuoksi voimassa olevan lain mukaan henkilölle, joka täyttää vammaispalvelulain mukaisen palvelun myöntämiskriteerit, on myönnettävä vammaispalvelulain mukainen palvelu, jos hän ei saa riittäviä ja sopivia palveluja muun lain nojalla. Tällä hetkellä merkitystä on siis sillä, saako henkilö tosiasiaa riittävät ja sopivat palvelut sosiaalihuoltolain nojalla, ei sillä, onko hänellä teoriassa mahdollisuus saada niitä.

Nämä Ihmisoikeuskeskuksen huomiot perustuvat muun muassa esitysluonnoksen seuraaviin kohtiin:

”Arvioinnissa on otettava huomioon, että asiakkaalle syntyy subjektiivinen oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin vasta, kun on todettu, että ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole hänelle sopivia ja riittäviä. Asiakkaalle ei synny subjektiivista oikeutta sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin tilanteessa, jossa ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut todetaan hänelle riittäviksi ja sopiviksi, vaan sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja myönnetään sosiaalihuoltolain myöntämisedellytysten mukaisesti. Vammaispalveluilla ei ole tarkoitus korvata puuttuvia yleislainsäädännön mukaisia palveluita”. (s. 38)

”Se, että hyvinvointialue ei järjestä palveluita yleislainsäädännön edellyttämässä laajuudessa, ei olisi peruste soveltaa erityislakia (...) Säännös korostaisi hyvinvointialueen ja kunnan vastuuta järjestää tavanomaiseen elämänvaiheeseen liittyviin tarpeisiin vastaavat palvelut ensisijaisen lain perusteella aina, jos se on mahdollista. Säännöksen sanamuodolla viitattaisiin siihen, että vertailu tehtäisiin nimenomaan yleis- ja erityislain säännösten välillä, ei sen välillä, kuinka palveluita toteutettaisiin käytännössä.” (s. 54)

Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen mukaan esitysluonnos tarkoittaa käytännössä sitä, että hyvinvointialue voi ensin yhdessä prosessissa todeta ensisijaisten palveluiden olevan asiakkaalle riittäviä ja sopivia ja evätä tästä syystä vammaispalvelulain mukaiset palvelut. Seuraavassa prosessissa kyseinen hyvinvointialue voi taas päättää, ettei myönnä asiakkaalle ensisijaisia palveluja, koska niitä ei syystä tai toisesta, kuten esimerkiksi palvelun saatavuusongelmista johtuen, ole tarjolla. Näin myös siksi, että vammaispalveluista tehty päätös, jonka mukaan henkilöllä olisi mahdollisuus saada palvelut ensisijaisen lainsäädännön mukaan, ei sisällä mitään taetta siitä, että hän todella saisi nämä palvelut.

Esitysluonnoksessa esitetty järjestely saattaa johtaa monimutkaisiin muutoksenhakuprosesseihin, jotka eivät kuitenkaan takaa vammaiselle henkilölle hänen tarvitsemiaan palveluja. Joka tapauksessa vammaisen henkilön tarvitsemat palvelut vähintäänkin myöhästyisivät. Hyvinvointialueiden mahdollinen laiminlyönti riittävien, tarpeeseen vastaavien palvelujen järjestämisessä jäisi asiakkaan ongelmaksi ainakin siihen asti, kunnes muutoksenhakuprosessi mahdollisesti tuottaisi tulosta, tai

kunnes hyvinvointialue olisi seuraavassa budjetissaan huomionnut tämän tarpeen. Hyvinvointialueiden rahoitusmalli, jossa hyvinvointialueilla ei ole verotusoikeutta eikä juuri liikkumavaraa rahoituksessa, ja hallituksen sosiaalihuoltoon osoittamat säästöt, lisäävät riskiä sille, että sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ei järjestetä riittävästi suhteessa tarpeeseen.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että esitysluonnoksessa esitetty lainsäädäntö ei täytä perustuslain 19 artiklan 3 momentin veloitetta riittävien sosiaali- ja terveystalouden palvelujen järjestämisestä. Lisäksi luottamuksensuojan kannalta prosessi, jossa hyvinvointialue ensin toteaisi ensisijaisten palvelujen riittävyyden ja sopivuuden asiakkaalle, ja sitten jättäisi myöntämättä kyseiset palvelut, on ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan kyseenalainen.

Lausuttavana olevassa esitysluonnoksessa todetaan, että ”YK:n vammaissopimus ei määrittele, minkä kansallisen lain perusteella palveluita tulee myöntää sopimuksessa määritellyille vammaisille henkilöille. Siksi ehdotettuun soveltamisalasäännökseen sisältyvä vammaisen henkilön määritelmä ja lainvalintaa koskevat säännökset ovat sopusoinnussa YK:n vammaissopimuksen kanssa.”

Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen mukaan YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti sekä keskenään että suhteessa muihin ihmisiin. Jos ja kun vammaispalvelulaki sisältää palveluja, joita muu lainsäädäntö ei sisällä ollenkaan tai sisältää ne sisällöltään heikompina, maksullisina tai sellaisina, joihin on heikompi oikeus kuin vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin, on selvää, että esitysluonnoksen yksioikoinen näkemys on virheellinen. Lainvalintaa koskevat säännökset ovat sopusoinnussa YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa, jos ja vain jos ne johtavat siihen, että vammaisia henkilöitä kohdellaan lainsäädännön kokonaisuudessa yhdenvertaisesti.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Lausuttavana olevassa esitysluonnoksessa todetaan, että vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vammaiselle henkilölle vain, jos hänen avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että esityksessä täsmennetään sitä, mitä ”elämänvaiheen tavanomaisella tarpeella” tarkoitetaan. Esityksessä tulisi erityisesti selkeyttää sitä, kuka määrittelee, mikä on kussakin elämänvaiheessa tavanomainen tuen ja avun tarve. Tärkeää olisi myös avata, miten ehdotetun säännöksen soveltamisessa varmistetaan, että jokaisen yksittäisen vammaisen henkilön yksilöllistä itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja hänelle taataan yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet siten kuin YK:n vammaisyleissopimus edellyttää.

Ihmisoikeuskeskus korostaa tässä kohtaa, että jokaista vammaispalvelua hakevaa henkilöä on kohdeltava yksilönä, ja päätös avun ja tuen tarpeesta on tehtävä yksilöllisen harkinnan perusteella, joka ottaa huomioon ensisijaisesti hakijan yksilölliset tarpeet hänen elämänvaiheestaan riippumatta.

Esimerkinomaisesti tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos 70-vuotias vammaisen henkilö hakee kuljetuspalvelua päästäkseen osallistumaan opetukseen tai koulutukseen, hakemusta ei tulisi evätä sillä perusteella, että 70-vuotiaan elämänvaiheeseen ei tyypillisesti kuulu opiskelu. Ikä ei ole peruste rajoittaa vammaisen henkilön vammaisyleissopimuksen mukaista oikeutta elinikäiseen oppimiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa.

Vastaavasti vammaisen lapsi voi olla esimerkiksi kilpaurheilija, jonka avun tarve siksi poikkeaa tavanomaisesta elämänvaiheeseen kuuluvasta elämänvaiheesta. Avun tarpeen epätavallisuus ei kuitenkaan voi olla peruste sille, ettei lapsella olisi oikeutta kehittää itseään yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.

Ottaen huomioon, että esitysluonnoksen mukaan yksi ensimmäisistä askeleista vammaisen henkilön palvelutarvearviossa on ”elämänvaiheen tavanomaisen tarpeen” arvioiminen, esitysluonnoksessa avataan huolestuttavan vähän tätä asiakokonaisuutta. Ihmisoikeuskeskus arvioi, että elämänvaiheen tavanomaisen tarpeen arviointi voi toimia korkeintaan lähtökohtana arviolle avuntarpeesta, mutta se ei saa ohittaa vammaisen henkilön oikeutta itsenäiseen elämään ja yhdenvertaiseen osallisuuteen yhteiskunnassa, eikä rajoittaa hänen näiden oikeuksien toteutumista varten tarvitsemiaan palveluita.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ks. kohta 8.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ihmisoikeuskeskus pitää ongelmallisena ja epäselvänä lausuttavana olevassa luonnoksessa esitettyä muutosta soveltamisalasäännökseen, jossa kyse sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain maksun perimättä jättämisestä ja alentamisesta. Ehdotetun lisäyksen osalta jää epäselväksi, keneen säännöstä tarkkaan ottaen sovelletaan ja millä tapaa se olisi merkittävästi velvoittavampi kuin asiakasmaksulain vastaava säännös.

Esitysluonnoksessa todetaan, että suojasäännöksellä ”veloitettaisiin hyvinvointialue ottamaan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain maksun perimättä jättämistä ja alentamista koskeva säännös tilanteessa, jossa maksun määrääminen voisi yksittäisessä tilanteessa johtaa vammaisen henkilön palveluiden vastaanottamisen vaarantumiseen”. Kyseinen suojasäännös

olisi esitysluonnoksen mukaan asiakkaan asemaa turvaava tilanteessa, jossa ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut olisivat riittäviä ja sopivia vastaamaan henkilön avun ja tuen tarpeeseen.

Koska vammaispalvelut ovat pääasiassa maksuttomia, asiakasmaksut tulisivat koskemaan lähinnä sellaisia asiakkaita, jotka eivät saa ollenkaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja tai jotka saavat sekä vammaispalvelulain että sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja. Koska suojasäännös on sijoitettu vammaispalvelulakiin, vaikuttaa siltä, että sitä sovellettaisiin ainoastaan niihin henkilöihin, jotka ovat vammaispalvelulain piirissä. Suojasäännöksessä viitataan ”vammaiseen henkilöön”, mutta epäselväksi jää, mitä sillä tässä yhteydessä tarkoitetaan.

Ihmisoikeuskeskus katsoo siis, että on epäselvää, keneen suojasäännöstä pitäisi soveltaa. Sovelletaanko sitä niihin henkilöihin, jotka saavat palveluita sekä vammaispalvelulain että yleislainsäädännön nojalla? Vai niihin henkilöihin, jotka ovat ensisijaisesti hakeneet vammaispalveluja, mutta joille onkin myönnetty palvelut yleislainsäädännön nojalla? Onko tarkoitus tehdä jonkinlainen arvio, jonka perusteella osa sosiaalipalveluja hakevista ihmisistä määritellään vammaisiksi henkilöiksi, vaikka he eivät saakaan vammaispalveluja?

Lausuttavana olevassa luonnoksessa ehdotetun soveltamisalapykälän mukaan ”Tässä laissa säädetään erityispalveluiden järjestämisestä niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä.” Onko tarkoitus, että tästä johdetaan vammaisen henkilön määritelmä myös suojasäännöksen tarpeisiin? Jos tämä on tarkoitus, asiaa on syytä selventää ja tarkentaa, koska se poikkeaa merkittäväällä tavalla nykykäytännöstä. Tähän mennessä vammaisen tai vaikeavammaisen henkilö on määritelty sosiaalihuollossa suhteessa oikeuteen saada vammaispalveluita siten, että määritelmä on tehty erikseen suhteessa jokaiseen haettuun palveluun.

Lisäksi Ihmisoikeuskeskus toteaa, että esitysluonnoksessa on selvennettävä myös suojasäännöksen soveltamiseen liittyvä muutoksenhaku. Jos hakijan vammaisuus määritellään sen selvittämiseksi, sovelletaanko häneen vammaispalvelulain suojasäännöstä, tehdäänkö siitä valituskelpoinen päätös? Entä sovelletaanko suojasäännöksen perusteella tehdyn maksua koskevan päätöksen muutoksenhakuun asiakasmaksulain muutoksenhakusäännöstä? Jos tämä on tarkoitus, siihen olisi hyvä viitata vammaispalvelulaissa.

Suojasäännökseen ja sen soveltamiseen liittyen Ihmisoikeuskeskus nostaa esiin myös huolensa alueellisesta eriarvoisuudesta. Tosiasiallisesti avainroolissa on aina hyvinvointialueen rahoitus. Esitysluonnoksessa ei ole avattu sitä, miten hyvinvointialueilla taataan yhtenäinen suojasäännöksen yhtenäinen soveltaminen ja varmistetaan riittävät ohjaustoimenpiteet. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus viittaa selvitykseen, jonka SOSTE teki syksyllä 2023 liittyen hyvinvointialueiden käytäntöihin asiakasmaksujen alentamiseksi. Selvitys osoitti, että maksujen alentamiskäytännöt alueilla ovat vaihtelevia ja paikoin alennuksen hakeminen osoittautui yhtä monimutkaiseksi kuin

toimeentulotuen hakeminen (ks. esim. <https://www.soste.fi/blogikirjoitus/sote-palvelujen-asiakasmaksujen-huojentamista-pitaisi-yksinkertaistaa/>). Vuoden 2023 Sosiaalibarometrin mukaan asiakasmaksujen huojentamiskäytännöt ovat epäselviä myös monille hyvinvointialueiden työntekijöille (<https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2023/10/Sosiaalibarometri-2023-osa-3-Sosiaali-ja-terveyspalvelut-hyvinvointialueilla.pdf>). Maksujen alentamismahdollisuus ei siis välttämättä ole toimiva eikä yhdenvertainen tapa taata vammaisten henkilöiden toimeentulo ja palvelujen saanti.

Esitysluonnoksessa sanotaan, että uusi maksuvapautussäännös olisi velvoittavampi kuin asiakasmaksulain 11 §:n säännös. Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan velvoittavuuden ero on pieni. Säännösten kirjoittamistapa on erilainen. Asiakasmaksulaissa lähtökohtana on henkilön tai perheen toimeentulon vaarantuminen, kun taas lausuttavana olevassa esityksessä yksilöllisten palvelujen vaarantuminen ja huollolliset seikat. Velvoittavuuden voidaan nähdä laajenevan siinä mielessä, että huollolliset seikat on nostettu luonnoksessa ehdottomien alennusperusteiden joukkoon. Muuten soveltamisala näyttää olevan sanamuodon erilaisuudesta huolimatta sama: velvoite maksun alentamiseen tai poistamisen syntyä, kun henkilöllä tai perheellä ei ole varaa sekä toimeentuloon että palveluihin, vaan jommastakummasta on tingittävä.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että maksujen perimättä jättämistä ja alentamista koskeva säännös, ja siihen liittyvät menettelyt ovat sellaisia, jotka tosiasiallisesti helpottavat vammaisten henkilöiden taloudellista taakkaa eivätkä johda esimerkiksi siihen, että sosiaalipalveluiden maksut siirtyvät ulosottoon (ks. esim. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-ulosottoon-viime-vuonna-lahes-440-000-sosiaali-ja-terveyspalvelujen-seka-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksua/>).

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Tutkimustietoon viittaaminen ja yleislainsäädännön mukaiset sosiaalipalvelut

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että hallituksen esityksen perusteluina käytettäviä tutkimuksia ja tutkimustuloksia on kuvattava rehellisesti ja monipuolisesti. Tutkimustiedon hyödyntämisen hyviä käytänteitä lainvalmistelussa käsittelevässä VN TEAS -julkaisussa listataan yhdeksi edellytykseksi tutkimustiedon onnistuneesta käytöstä lainvalmistelussa, että ”tutkimustiedon käyttö on vilpittömä, eli sitä ei käytetä tarkoitushakuisesti tai valikoiden.” (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:38, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-741-3>).

Nyt lausuttavana olevan esitysluonnoksen sivulla 23 todetaan seuraavaa: ”THL toteutti kansallisen vanhuspalveluiden asiakastytyväisyyden pilottikyselyn keväällä 2022. Kyselyyn vastasi yhteensä lähes 42 000 asiakasta. Kyselyn tulosten mukaan suurin osa vastanneista on tyytyväisiä saamaansa palveluun. Asiakkaat pitävät hoitajia ystävällisinä, luottavat heihin ja kokevat olonsa turvalliseksi. Pääosin asiakkaat saavat apua nopeasti, kun sitä tarvitsevat. Valtaosa vanhuspalveluiden asiakkaista suosittelisi saamaansa palvelua läheiselleen tai ystävälleen.”

Esitysluonnoksessa jätetään kuitenkin mainitsematta, että saman kyselyn mukaan asiakkaat pitivät usein hoitajia liian kiireisiä ja näiden vaihtuvuutta liian suurena. Yksinäisyys vaivasi suurta osaa kyselyyn vastaajista. Asiakkaat kokivat arjen usein virikkeettömänä ja useat heistä kaipasivat enemmän mahdollisuuksia ulkoiluun. Yksilöllisiin tarpeisiin ei mahdollisessa viriketoiminnassa kiinnitetty riittävästi huomiota. Asiakkaat olivat usein myös tyytymättömiä ateriapalveluun. Lisäksi maksuvapautuksia myönnettiin asiakkaiden mielestä liian vähän, ja tuhansien asiakkaiden rahat eivät heidän mielestään riitä palvelujen hankkimiseen. (THL, Tutkimuksesta tiiviisti 57/2022).

Ihmisoikeuskeskus nostaa tässä yhteydessä esiin myös THL:n tuoreen tilastoraportin (THL, Tilastoraportti 16/2024). Sen mukaan vain noin puolet kotipalvelua tuottavista yksiköistä pystyi tuottamaan asiakkailleen vähintään asiakassuunnitelman mukaisen määrän palvelutunteja.

Lisäksi asiakastyytyväisyyskyselyn tuloksista johtopäätöksiä tehtäessä on otettava huomioon, että kysely koski vain asiakkaita, jotka ovat päässeet palvelujen piiriin.

Kun lausuttavana oleva esitysluonnos suurelta osin perustuu ajatukselle, jonka mukaan sosiaalihuoltolain nojalla saatavat palvelut riittäisivät ja olisivat sopivia aiempaa suuremmalle osalle avun tarvitsijoista, on Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan erityisen tärkeää, että tutkimus- ja muu tieto on kattavaa ja ilmaistu luotettavasti.

Tuettu päätöksenteko ja valmennus

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että tulevassa vammaispalvelulaissa on täsmennetty tuettua päätöksentekoa. Tässä yhteydessä Ihmisoikeuskeskus pitää tarpeellisena, että esitysluonnoksessa tuettuun päätöksentekoon liittyviä huomioita muokataan uudelleen ikääntyneiden henkilöiden osalta.

Esitysluonnoksessa todetaan selkeästi, että vammaisilla henkilöillä on oikeus saada erillisenä palveluna toteutettavaa tuettua päätöksentekoa, jos hän tarvitsee tukea voidakseen tehdä omaa elämäänsä koskevia merkittäviä, muita kuin jokapäiväiseen elämään kuuluvia, päätöksiä. Lisäksi todetaan, että muissa kuin merkittävässä päätöksentekotilanteissa vammaisen henkilön päätöksentekoa tuetaan hänen yksilöllisen tarpeensa mukaan osana esitetyn lain perusteella järjestettäviä palveluita silloin, kun se soveltuu palvelun luonteeseen.

Ikääntyneiden vammaisten osalta tuetusta päätöksenteosta todetaan, että sitä tarvitsevat ovat todennäköisimmin keskivaikeasti muistisairaita, mutta erillisenä palveluna sitä tarvitsevat kuitenkin vain ne, joilla ei ole syystä tai toisesta läheistä tai omaista apuna.

Ihmisoikeuskeskus pitää tätä linjaa hyvin kyseenlaisena. Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja sen toteutumista varten toteutettavaa tuetun päätöksenteon erillispalvelua ei voida jättää tarjoamatta sillä perusteella, että kyseisellä henkilöllä on läheinen tai omainen. Käytäntö ei myöskään olisi yhdenvertainen suhteessa muun ikäisiin vammaisiin henkilöihin.

Esitysluonnoksessa ei mitenkään tarkenneta sitä, mihin lainsäädäntöön läheisen tai omaisen velvollisuus toimia muistisairaana henkilön apuna tuetussa päätöksenteossa perustuu, miten se käytännössä järjestetään tai miten kunkin ”keskivaikean muistisairaana” kohdalla voidaan varmistua siitä, että omaiset ja läheiset kunnioittavat merkityksellisissä asioissa henkilön tahtoa.

Ihmisoikeuskeskus toteaa lisäksi, että vallitsevissa olosuhteissa ei ole sallittua esimerkiksi, että vammaisen henkilön pankkiasioita hoitaisi hänen puolestaan läheinen tai omainen.

Näistä syistä Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että tuettua päätöksentekoa tulisi tarjota erillisenä palveluna aina silloin, kun siihen on tarve, henkilön iästä tai diagnoosista riippumatta.

Esitysluonnoksessa todetaan vammaisille henkilöille tarjottavasta valmennuksesta, että ikääntyneen henkilön kohdalla on pohdittava, tarvitseeko hän tukea oppiakseen uusia vai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja taikka toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen. Vammaispalvelulain mukaiseen valmennukseen nähden ensisijaisena mainitaan sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus ja terveydenhuoltolain mukainen lääkinnällinen kuntoutus.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että tarjolla olevilla palveluilla varmistetaan yhtä lailla vammaisten ja ikääntyneiden vammaisten mahdollisuus täysimääräiseen osallisuuteen, osallistumiseen ja elinikäiseen oppimiseen yhteiskunnassamme, jonka julkinen hallinto ja yksityinen sektori digitalisoituvat koko ajan lisää.

Vaikutusarviointi

Esityksen yhtenä tavoitteena vaikuttaa olevan entistä vahvempi asiakkaiden ohjaaminen yleislainsäädännön, etupäässä sosiaalihuoltolain, mukaisten palvelujen piiriin. Toisaalta esityksessä arvioidaan, että vammaisiin henkilöihin ei juuri kohdistuisi taloudellisia vaikutuksia, sillä sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ohjautuvien asiakkaiden määrä arvioidaan pieneksi.

Esitysluonnoksen mukaan mahdollisia taloudellisia vaikutuksia vammaisille henkilöille vähentävät hallintolain 6 §:n mukainen luottamuksensuoja ja vammaispalvelulakiin säädettävä suojasäännös.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että luottamuksensuoja on tilanteessa, jossa soveltamisalaa muutetaan lailla, epävarma turva asiakkaalle. Luottamuksensuojaperiaatteen mukaan sosiaalihuollon asiakkaan tulee voida luottaa viranomaisten tekemien edun suovien hallintopäätösten pysyvyyteen. Luottamuksensuojaperiaatteella tarkoitetaan myös sitä, että hallintopäätöksen pysyvyyden vuoksi viranomaisen ei voi yleensä ilman asianosaisen henkilön omaa suostumusta peruuttaa asianosaiselle myöntämäänsä oikeutta tai etuutta tai edes vähentää sitä, ellei lailla ole erikseen säädetty esimerkiksi palvelun tai tukitoimen edellytysten tarkistamisesta (Apulaisoikeuskanslerin sijainen OKV/410/10/2022-OKV-6). Nyt käsillä olevassa tilanteessa on nimenomaan kyse siitä, että lailla tarkistetaan soveltamisalaa.

Ihmisoikeuskeskuksen käsitystä suoja säännöksen merkityksestä on avattu muualla tässä lausunnossa.

Lisäksi on vaikea nähdä, miten kotitalouksien taloudelliseen asemaan ei vaikuttaisi se, että asiakkaan edun määritelmästä poistetaan taloudellinen etu.

Näillä perusteilla Ihmisoikeuskeskus katsoo, että taloudelliset vaikutukset vammaisiin ihmisiin tulisi arvioida uuden soveltamisalapykälän yhteydessä osin uudelleen.

Joronen Mikko
Ihmisoikeuskeskus